

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของเกษตรกรต่อการดำเนินงานของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ในจังหวัดลำปาง ในประเด็นของการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การเลือกวิธีเพื่อแก้ไขปัญหาการดำเนินงาน การร่วมรับผลประโยชน์จากการดำเนินงาน การติดตาม ประเมินผล และการขยายผลการดำเนินงาน ซึ่งสรุปผลวิจัยได้ดังนี้

ลักษณะพื้นฐานทั่วไปของเกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง

เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 31-40 ปี คิดเป็นร้อยละ 40 อายุโดยเฉลี่ยของเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างเท่ากับ 44 ปี ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงถึงร้อยละ 65.2 มีระดับการศึกษาประถมศึกษาถึงร้อยละ 74.8 รองลงมาเป็นระดับมัธยมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 18.3 รวมถึงระดับต่ำกว่าประถมศึกษาและสูงกว่าระดับมัธยมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 3.5 ตามลำดับ

จำนวนสมาชิกในครัวเรือนของกลุ่มตัวอย่าง พบว่าส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 3-5 คนต่อครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 71.3 จำนวนสมาชิกโดยเฉลี่ย 4 คนต่อครอบครัว ส่วนจำนวนสมาชิกที่ใช้แรงงานของกลุ่มตัวอย่าง พบว่าส่วนใหญ่มีจำนวนสมาชิกที่น้อยกว่าหรือเท่ากับ 2 คนต่อครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 74 จำนวนสมาชิกโดยเฉลี่ย 2 คนต่อครอบครัว

ลักษณะทางเศรษฐกิจของเกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง

ขนาดของพื้นที่ถือครอง แบ่งเป็นพื้นที่อาศัย พบว่าส่วนมากมีพื้นที่ถือครองน้อยกว่าหรือเท่ากับ 8 ไร่ต่อครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 56.5 จำนวนพื้นที่ถือครองโดยเฉลี่ยแล้ว 6.335 ไร่ต่อครอบครัว

เงินทุนที่ใช้สำหรับการประกอบอาชีพเกษตรกรรมส่วนใหญ่พบว่าเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างทำการกู้ยืมมาถึงร้อยละ 80 และแหล่งเงินกู้ส่วนใหญ่ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ชกส.) ถึงร้อยละ 57.8 รองลงมาเป็นแหล่งเงินทุนในชุมชน เช่นกลุ่มออมทรัพย์ ธนาคารหมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 26.1 และเงินกู้นอกระบบ เช่น ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน คิดเป็นร้อยละ 9.6

ลักษณะทางด้านสังคมเกี่ยวกับการเข้าร่วมกิจกรรมการค้าเงินงานของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลของเกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง

ผลจากการสำรวจความคิดเห็นของเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างพบว่าส่วนใหญ่แล้วรู้จักศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลถึงร้อยละ 93.0 เคยเข้าไปใช้บริการจากศูนย์ถ่ายทอดฯ ร้อยละ 70.4 และคิดว่าศูนย์ถ่ายทอดฯ สามารถเอื้อประโยชน์ต่องานทางด้านการเกษตรได้ ร้อยละ 94.8 เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อบริการของศูนย์ถ่ายทอดฯ ร้อยละ 97.4 และได้เข้าร่วมในกิจกรรมของศูนย์ถ่ายทอดฯ ตั้งแต่ปี 2542 ถึงร้อยละ 83.5 แต่เดิมเกษตรกรส่วนใหญ่มีรายได้ไม่เพียงพอต่อการครองชีพคิดเป็นร้อยละ 54.8 เมื่อร่วมกิจกรรมกับศูนย์ถ่ายทอดฯ แล้วนำความรู้ไปปฏิบัติแล้วก่อให้เกิดเป็นรายได้เพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อย คิดเป็นร้อยละ 66.9

ส่วนใหญ่แล้วเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างไม่ได้มีตำแหน่งสำคัญใด ๆ ในสังคมเลย แต่ในกลุ่มที่มีตำแหน่งทางสังคมมักจะได้รับตำแหน่งที่เกี่ยวข้องกับศูนย์ถ่ายทอดฯ ควบคู่กันไป ความเปลี่ยนแปลงของงานทางด้านการเกษตรที่เกิดขึ้นหลังจากเข้าร่วมกิจกรรมของศูนย์ถ่ายทอดฯ พบว่าส่วนใหญ่มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นถึงร้อยละ 97 ในส่วนกิจกรรมการเข้าร่วมของศูนย์ฯ พบว่าเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เคยได้รับการอบรมความรู้จากศูนย์ถ่ายทอดฯ เพียงอย่างเดียว มีเพียงบางกลุ่มเท่านั้นที่ได้ศึกษาดูงานนอกสถานที่

จากการสัมภาษณ์เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นวิทยากรเกษตรแต่อย่างใด และในส่วนของกลุ่มที่เป็นวิทยากรเกษตรนั้นก็ไม่มีรูปแบบของกระบวนการสอนที่ชัดเจน และเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างเองก็ไม่ได้มีปัญหาเกี่ยวกับกิจกรรมที่ได้รับการถ่ายทอดเช่นกัน มูลเหตุจูงใจที่ทำให้เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างเข้าร่วมในกิจกรรมของศูนย์ถ่ายทอดฯ คือ คาดว่าจะมีรายได้เพิ่มจากการนำความรู้ไปปฏิบัติ ความต้องการที่จะให้เจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบมาถ่ายทอดความรู้ ส่วนใหญ่คิดว่าถ้าปฏิบัติงานทางด้านใดก็ควรใช้สถานที่นั้นเป็นแหล่งถ่ายทอดความรู้

ส่วนการได้รับข้อมูลข่าวสารทางด้านการเกษตรส่วนใหญ่แล้วจะได้รับความรู้จากการดูโทรทัศน์ มีความถี่ 5-6 ครั้งต่อสัปดาห์ คิดเป็นร้อยละ 27.0 ความรู้ที่ได้จากการเล่าสู่กันฟังของเพื่อนบ้าน พบว่ามีความถี่ 3-4 ครั้งต่อสัปดาห์ คิดเป็นร้อยละ 13.9 ส่วนความรู้ที่ได้รับจากเจ้าหน้าที่เกษตร พบว่ามีความถี่ 1-2 ครั้งต่อสัปดาห์ คิดเป็นร้อยละ 46.1 และการที่เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างไม่มีโอกาสได้รับฟังข่าวสาร รวมถึงขาดสื่อในการรับข่าวสารในแต่ละสัปดาห์ พบว่าสูงถึงร้อยละ 98.3

สิ่งที่เกษตรกรได้จากการอบรมและศึกษาดูงานจากจุดถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร/จุดสาธิตพบว่า ส่วนมากเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างได้รับความรู้และรูปแบบที่สามารถนำไปปฏิบัติใช้ได้ ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 82 ส่วนการได้รับข่าวสารในการเข้าร่วมอบรมและศึกษาดูงานพบว่า ส่วนใหญ่เจ้าหน้าที่เกษตรระดับตำบลจะเป็นผู้บอกกล่าวให้เกษตรกรได้รับทราบ คิดเป็นร้อยละ

32.6 และผลของการได้รับความรู้จากบริการของศูนย์ถ่ายทอดฯ พบว่าส่วนใหญ่แล้วความรู้ที่ได้รับตรงกับความต้องการของเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างเพียงบางเรื่อง คิดเป็นร้อยละ 80

การมีส่วนร่วมของเกษตรกรต่อการดำเนินงานของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

การเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของศูนย์ถ่ายทอดฯ พบว่าคณะทำงานมีส่วนร่วมในการวางแผนชุมชนอย่างมาก คิดเป็นร้อยละ 98.3 และในส่วนของเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างเองก็เข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนเช่นกัน คิดเป็นร้อยละ 56.5

การเข้ามามีส่วนร่วมในการเลือกวิธีเพื่อแก้ไขปัญหาการดำเนินงานของศูนย์ถ่ายทอดฯ พบว่าส่วนใหญ่แล้วเกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง เข้ามามีส่วนร่วมในการประชุมกลุ่มหรือเป็นตัวแทนกลุ่มเพื่อพูดคุยถึงปัญหาที่เกิดขึ้นถึงร้อยละ 85 รวมทั้งมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเลือกวิธีแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นร้อยละ 73 ส่วนวิธีแก้ไขของเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างเมื่อเกิดปัญหาพบว่าส่วนใหญ่จะใช้วิธีการถามเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบในพื้นที่นั้น ๆ รวมถึงการเข้ามามีส่วนร่วมในการให้คำปรึกษา ให้ข้อเสนอแนะ ในการแสดงความคิดเห็นเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นร้อยละ 72 และส่วนใหญ่เรื่องที่จะให้คำปรึกษาและข้อเสนอแนะ จะเป็นในเรื่องของการนำความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอด เพื่อไปปรับใช้ในพื้นที่จริง ร้อยละ 43.8

การเข้ามามีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จากการดำเนินงานของศูนย์ถ่ายทอดฯ พบว่าส่วนใหญ่เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างได้รับความสะดวกในการรับบริการจากศูนย์ถ่ายทอดฯ ในเรื่องของความรู้ทางด้านการเกษตร ถึงร้อยละ 52.4 ข้อมูลข่าวสาร ร้อยละ 37.8 ด้านปัจจัยการผลิตร้อยละ 4.3 และบริการด้านอื่น ๆ เช่น การตรวจวินิจฉัยโรคและแมลงศัตรูพืช ร้อยละ 5.5

การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล พบว่าส่วนใหญ่แล้วเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างไม่ค่อยมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหาในกลุ่มหลังทราบสาเหตุของปัญหาแล้ว คิดเป็นร้อยละ 63 รวมถึงขาดการมีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจในการแก้ปัญหาหลังทราบข้อบกพร่อง คิดเป็นร้อยละ 64 และขาดการมีส่วนร่วมในการประเมินผลหลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรมของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยี คิดเป็นร้อยละ 70

การมีส่วนร่วมในการขยายผล พบว่าเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมในการนำความรู้ที่ได้รับจากการถ่ายทอดไปปรับใช้ในพื้นที่ของตนในระดับปานกลาง ร้อยละ 36 และส่วนใหญ่เมื่อนำไปปรับใช้แล้วส่วนใหญ่ไม่สามารถบรรลุตามเป้าหมายร้อยละ 35 ส่วนการได้พูดคุย แนะนำ และนำความรู้ที่ได้รับไปถ่ายทอดให้แก่เกษตรกรรายอื่นที่ไม่ได้เข้าร่วมในกิจกรรมนั้นพบว่าอยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 39 และส่วนใหญ่ไม่ได้ชักชวนให้เกษตรกรรายอื่น ๆ เข้าร่วมกิจกรรมของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร แต่อย่างใดคิดเป็นร้อยละ 32

ผลการทดสอบสมมติฐาน

การทดสอบสมมติฐานการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

พบว่า การได้รับการถ่ายทอดกิจกรรม มีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ค่าไคสแควร์ที่คำนวณได้เท่ากับ 29.985 และ มวลเหตุของใจกรณีการต้องการแหล่งน้ำมีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ค่าไคสแควร์ที่คำนวณได้เท่ากับ 6.691

การทดสอบสมมติฐานการมีส่วนร่วมในการเลือกวิธีเพื่อแก้ไขปัญหาการดำเนินงานของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

พบว่า ตำแหน่งทางสังคม มีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมในการเลือกวิธีเพื่อแก้ไขปัญหาการดำเนินงานของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ค่าไคสแควร์ที่คำนวณได้เท่ากับ 6.721 และการได้รับการถ่ายทอดกิจกรรม มีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมในการเลือกวิธีเพื่อแก้ไขปัญหาการดำเนินงานของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ค่าไคสแควร์ที่คำนวณได้เท่ากับ 10.079

การทดสอบสมมติฐานการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จากการดำเนินงานของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

พบว่า มวลเหตุของใจกรณีการต้องการแหล่งน้ำมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จากการดำเนินงานของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ค่าไคสแควร์ที่คำนวณได้เท่ากับ 4.591

การทดสอบสมมติฐาน การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

- ในส่วนของ
- การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาในกลุ่มหลังทราบปัญหา
 - การมีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจในการแก้ปัญหาหลังจากทราบข้อบกพร่องต่าง ๆ
 - การมีส่วนร่วมในการประเมินผล หลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรมของศูนย์ถ่ายทอดฯ

พบว่าประโยชน์ที่เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างได้รับจากการถ่ายทอดความรู้ มีความสัมพันธ์กับ การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาในกลุ่มหลังทราบปัญหา ค่าไคสแควร์ที่คำนวณได้เท่ากับ 5.735 นอกจากนี้ยังมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจในการแก้ปัญหาหลังจากทราบข้อบกพร่องต่าง ๆ ค่าไคสแควร์ที่คำนวณได้เท่ากับ 6.557 และยังมี ความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการประเมินผลหลังเสร็จสิ้นกิจกรรมของศูนย์ถ่ายทอดฯ ค่าไคสแควร์ที่คำนวณได้เท่ากับ 6.557

มูลเหตุจูงใจ กรณีที่ต้องการแหล่งนำมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจในการแก้ปัญหาหลังจากทราบข้อบกพร่องต่าง ๆ ค่าไคสแควร์ที่คำนวณได้เท่ากับ 4.591 นอกจากนี้ยังมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการประเมินผลหลังเสร็จสิ้นกิจกรรมของศูนย์ถ่ายทอดฯ ค่าไคสแควร์ที่คำนวณได้เท่ากับ 9.824

การทดสอบสมมติฐาน การมีส่วนร่วมในการขยายผลการดำเนินงานของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

ในส่วนของ - การมีส่วนร่วมในการนำความรู้ที่ได้รับจากการถ่ายทอดไปปรับใช้ในพื้นที่เพาะปลูกของตนเอง

- นำความรู้ที่ได้รับไปใช้และสามารถบรรลุเป้าหมายได้
- มีส่วนร่วมในการพูดคุยแนะนำและให้ความรู้แก่เกษตรกรรายอื่น ๆ
- มีการชักชวนเกษตรกรรายอื่น ๆ ให้เข้าร่วมกิจกรรมของศูนย์ถ่ายทอดฯ

พบว่าอายุ มีความสัมพันธ์ในทิศทางตรงกันข้ามกับการมีส่วนร่วมในการพูดคุยแนะนำและให้ความรู้แก่เกษตรกรรายอื่น ๆ มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ที่คำนวณได้เท่ากับ -0.049

ในส่วนของเพศ มีความสัมพันธ์กับการชักชวนเกษตรกรรายอื่น ๆ ให้เข้าร่วมกิจกรรมของศูนย์ถ่ายทอดฯ ค่าไคสแควร์ที่คำนวณได้เท่ากับ 4.188

รายได้จากการเกษตร มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการนำความรู้ที่ได้รับจากการถ่ายทอดไปปรับใช้ในพื้นที่เพาะปลูกของตนเอง ค่าไคสแควร์ที่คำนวณได้เท่ากับ 3.918 รวมถึงมีความสัมพันธ์กับการนำความรู้ที่ได้รับไปใช้และสามารถบรรลุเป้าหมายได้ ค่าไคสแควร์ที่คำนวณได้เท่ากับ 4.016 และมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการพูดคุยแนะนำและให้ความรู้แก่เกษตรกรรายอื่น ๆ โดยมีค่าไคสแควร์ที่คำนวณได้เท่ากับ 8.443

ตำแหน่งทางสังคม มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการนำความรู้ที่ได้รับจากการถ่ายทอดไปปรับใช้ในพื้นที่เพาะปลูกของตนเองค่าไคสแควร์ที่คำนวณได้เท่ากับ 6.825

ปีที่เข้าร่วมกิจกรรม มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการพูดคุยแนะนำและให้ความรู้แก่เกษตรกรรายอื่น ๆ ค่าโคสแควร์ที่คำนวณได้เท่ากับ 4.722

ประโยชน์ที่ได้รับจากการถ่ายทอด มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการนำความรู้ที่ได้รับจากการถ่ายทอดไปปรับใช้ในพื้นที่ ค่าโคสแควร์ที่คำนวณได้เท่ากับ 27.788 รวมถึงมีความสัมพันธ์กับการนำความรู้ที่ได้ไปปรับใช้และบรรลุเป้าหมาย ค่าโคสแควร์ที่คำนวณได้เท่ากับ 26.017 และมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการพูดคุยแนะนำและให้ความรู้แก่เกษตรกรรายอื่น ๆ มีค่าโคสแควร์ที่คำนวณได้เท่ากับ 34.405 และมีความสัมพันธ์กับการชักชวนเกษตรกรรายอื่น ๆ ให้เข้าร่วมกิจกรรมของศูนย์ถ่ายทอดฯ โดยมีค่าโคสแควร์ที่คำนวณได้เท่ากับ 10.817

ในส่วนของมูลเหตุจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรม พบว่าสาเหตุของการที่เพื่อนบ้านชักชวน มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการนำความรู้ที่ได้รับจากการถ่ายทอดไปปรับใช้ในพื้นที่ของตนเอง ค่าโคสแควร์ที่คำนวณได้เท่ากับ 7.438

มูลเหตุจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรม ในสาเหตุของการที่เจ้าหน้าที่ชักชวน มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการนำความรู้ที่ได้รับจากการถ่ายทอดไปปรับใช้ในพื้นที่ของตนเอง ค่าโคสแควร์ที่คำนวณได้เท่ากับ 7.676 รวมถึงมีความสัมพันธ์กับการนำความรู้ที่ได้รับไปใช้และสามารถบรรลุเป้าหมายได้ ค่าโคสแควร์ที่คำนวณได้เท่ากับ 7.215 และมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการพูดคุยแนะนำและให้ความรู้แก่เกษตรกรรายอื่น ๆ โดยมีค่าโคสแควร์ที่คำนวณได้เท่ากับ 15.188

มูลเหตุจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรม ในสาเหตุของการต้องการปรับเปลี่ยนระบบการผลิต มีความสัมพันธ์กับการนำความรู้ที่ได้รับไปใช้และสามารถบรรลุเป้าหมายได้ โดยมีค่าโคสแควร์ที่คำนวณได้เท่ากับ 4.487 รวมถึงมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการพูดคุยแนะนำและให้ความรู้แก่เกษตรกรรายอื่น ๆ มีค่าโคสแควร์ที่คำนวณได้เท่ากับ 5.6445 และมีความสัมพันธ์กับการชักชวนเกษตรกรรายอื่น ๆ ให้เข้าร่วมกิจกรรมของศูนย์ถ่ายทอดฯ โดยมีค่าโคสแควร์ที่คำนวณได้เท่ากับ 5.948

มูลเหตุจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรม ในสาเหตุของการต้องการแหล่งน้ำ มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการพูดคุยแนะนำและให้ความรู้แก่เกษตรกรรายอื่น ๆ โดยมีค่าโคสแควร์ที่คำนวณได้เท่ากับ 3.941

มูลเหตุจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรม ในสาเหตุอื่น ๆ เช่นการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์และการมีสิทธิพิเศษในชุมชนด้านต่าง ๆ มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการนำความรู้ที่ได้รับไปใช้และบรรลุเป้าหมาย โดยมีค่าโคสแควร์ที่คำนวณได้เท่ากับ 5.432

ปัญหาอุปสรรคอื่นๆที่เกษตรกรคิดว่ามีส่วนทำให้การดำเนินงานของศูนย์ฯ เกิดความผิดพลาด

ปัญหาอุปสรรคที่เกษตรกรมักพบเสมอได้แก่ ความสะดวกในการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ถ่ายทอดฯ การไม่มีเจ้าหน้าที่อยู่ประจำ สถานที่ที่ไม่เหมาะสมเนื่องจากขาดความพร้อมในส่วนของผู้ประสานงานความสะดวก สภาพพื้นที่ของเกษตรกรไม่เหมาะสมต่อการปฏิบัติงานจริง (ปัญหาดิน/ตลาด ฯลฯ) ขาดการรวมกลุ่มและบริหารงานกลุ่มที่ดี กลุ่มมีทุนน้อยไม่เพียงพอต่อการลงทุน เป็นต้น

ข้อเสนอแนะของเกษตรกร ในการปรับปรุงแก้ไขเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาการดำเนินงานของศูนย์ฯ

เกษตรกรมีความต้องการให้เจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบหาตลาดรองรับผลผลิตที่ได้ผลิตขึ้น มีการส่งเสริม/สนับสนุน กลุ่มอาชีพในด้านปัจจัยต่าง ๆ (เงินทุน/อุปกรณ์) ในการดำเนินงานกลุ่ม เจ้าหน้าที่รับผิดชอบควรเข้ามาดูแลเกษตรกรในพื้นที่ หรือสมาชิกอย่างทั่วถึง และการส่งเสริมกิจกรรมกลุ่มให้มากขึ้นและต่อเนื่อง

การอภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของเกษตรกรต่อการดำเนินงานศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ในจังหวัดลำปางมีวัตถุประสงค์เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางด้านบุคคล เศรษฐกิจและการวางแผนในการพัฒนาการเกษตรกับการมีส่วนร่วมของเกษตรกร ตลอดจนศึกษาปัญหาอุปสรรคการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ผลการศึกษาครั้งนี้สามารถนำมาอภิปรายโดยแยกตามประเด็นของการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ไว้ 6 ประเด็นดังนี้

1. ประเด็นการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของศูนย์ถ่ายทอดฯ พบว่าในภาพรวมเกษตรกร รวมถึงผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบและเกี่ยวข้อง ส่วนมากได้เข้าร่วมในการวางแผนงานชุมชน เนื่องจากศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ที่อยู่ในตำบล ส่งผลให้เกษตรกรส่วนใหญ่เห็นความสำคัญและเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนงานการทำงานของชุมชน ทั้งนี้เกษตรกรเองก็ตระหนักถึงปัญหาด้านการขาดความรู้ และข้อมูลข่าวสารที่เหมาะสมกับสภาพไร่นา ของตนเอง จึงใช้ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล เป็นแหล่งเรียนรู้ และวางแผนการทำงานให้เกิดประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับแนวนโยบายของกรมส่งเสริมการเกษตร อ้างโดย ฝ่ายแผนงาน สำนักงานเกษตรจังหวัดลำปาง (2542 : 17) ที่ได้กำหนดหน้า

ที่ของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ให้เป็นศูนย์กลางนำความรู้ด้านการเกษตรทุกสาขาของทุกระดับ/กอง ในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ไปถ่ายทอดสู่เกษตรกรในพื้นที่ตำบล โดยมีการพิจารณาเลือกเทคโนโลยี กิจกรรมที่มีความเหมาะสมกับพื้นที่ และเกษตรกรในตำบลนั้น

ในส่วนของปัจจัยต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ได้แก่ มวลเหตุจูงใจของเกษตรกรในการเข้าร่วมวางแผนการทำงานชุมชน คือ ชุมชนคาดหวังว่าทางศูนย์ถ่ายทอดฯ สามารถแก้ไขปัญหาเรื่องการขาดแคลนน้ำเพื่อใช้ในการเกษตร และมูลเหตุอื่น ๆ เช่นการใช้เวลารว่างจากการเกษตรให้เกิดประโยชน์ รวมถึงการมีสิทธิพิเศษในชุมชนด้านต่าง ๆ ทั้งนี้เนื่องจากเกษตรกรประสบปัญหาภาวะการขาดแคลนน้ำในการทำการเกษตรอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จึงต้องหาทางแก้ไขโดยการเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนการทำงาน เพื่อเสนอปัญหาต่อที่ประชุมและเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบ และหาทางแก้ไข ปัญหาอาจจะไม่ได้ถูกแก้ไขโดยตรง แต่เจ้าหน้าที่อาจมีทางเลือกอื่น ๆ ที่เหมาะสม ให้กับเกษตรกรที่ประสบปัญหานั้น เช่น การแนะนำให้ปลูกพืชที่ทนต่อสภาพแห้งแล้งได้มากกว่า หรือการสร้างอาชีพเสริม จากการแปรรูปผลผลิตที่เหลือใช้ในชุมชน เป็นต้น รวมถึงการเข้าร่วมในการวางแผนงานชุมชน ซึ่งในแต่ละครั้ง เกษตรกรเองต้องการเข้ามาเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ หลังจากว่างเว้นจากการทำการเกษตร สอดคล้องกับความหมายการมีส่วนร่วมของ สุภางค์ (2533 : 1) ว่าหมายถึงการเข้าร่วมแสดงความคิดเห็น วางแผน ตัดสินใจ ดำเนินการ และติดตามผล การมีส่วนร่วมอาจเป็นการเข้าร่วมเองโดยตรง หรือสนับสนุนให้ผู้อื่นเข้าร่วม อาจอยู่ในฐานะผู้กระทำการ (Actor) หรือในฐานะผู้รับผลประโยชน์ (Beneficiary) และกรมการพัฒนาชุมชน (2532 : 58) กล่าวว่าการมีส่วนร่วมที่เกี่ยวข้องด้านจิตใจและอารมณ์ (Mental and Emotional involvement) ของบุคคลหนึ่ง ในสถานการณ์กลุ่ม (Group Situation) ผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าว เป็นเหตุเร้าใจในการทำการ (Contribution) ให้บรรลุจุดหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มด้วย

อีกนัยหนึ่งคือการเข้าร่วมประชุมเพื่อหวังในสิทธิและผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับในอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับสาเหตุการจูงใจในการเข้ามาทำงานของ อรุณ (2540 : 256) ที่กล่าวถึงสิ่งที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมในการจูงใจให้ร่วมกิจกรรมนั้น ๆ เช่น ความมุ่งมั่น ผลประโยชน์ ความตั้งใจ ทศนคติ เป้าหมาย คุณค่า ความมุ่งมั่นปรารถนา และรางวัลแห่งความสำเร็จ เป็นแรงผลักดันในการเข้าร่วมกิจกรรม จะเห็นได้ว่า ปัจจัยด้านมูลเหตุจูงใจในการเข้าร่วมในกิจกรรมมีอิทธิพลต่อการทำให้เกษตรกรและคณะทำงานที่เกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ซึ่งเกษตรกรและคณะทำงานได้เข้ามาดำเนินงานในส่วนของการเข้าร่วมในการวางแผนการทำงานของชุมชน

2. ประเด็นการเข้ามามีส่วนร่วมในการเลือกวิธีเพื่อแก้ไขปัญหาการดำเนินงานของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ในส่วนของการประชุมหรือเป็นตัวแทนกลุ่มเพื่อพูดคุยถึงปัญหาที่เกิดขึ้น การตัดสินใจเลือกวิธีเพื่อแก้ไขปัญหา การเสนอวิธีแก้ไขปัญหา การให้คำปรึกษา ให้ข้อเสนอแนะ และการแสดงความคิดเห็นในการแก้ไขปัญหานั้น พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่แล้วให้ความสำคัญกับการเข้ามามีส่วนร่วมในการเลือกวิธีเพื่อแก้ไขปัญหา และวิธีการส่วนใหญ่ที่เกษตรกรได้เสนอเมื่อทราบปัญหา คือ การปรึกษาเจ้าหน้าที่รับผิดชอบในพื้นที่นั้น และร่วมกันหาทางแก้ไข ในส่วนของปัจจัยต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กับการเข้ามามีส่วนร่วมในการเลือกวิธีเพื่อแก้ไขปัญหาการดำเนินงานของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลนั้น พบว่าปัจจัยทางด้านตำแหน่งทางสังคมได้ส่งผลให้เกษตรกรผู้ที่มีตำแหน่งทางสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจเลือกวิธีเพื่อแก้ไขปัญหา การเสนอวิธีแก้ไข ปัญหา การให้คำปรึกษา และให้ข้อเสนอแนะ และการแสดงความคิดเห็นในการแก้ไข ปัญหา เพราะการตัดสินใจเลือกวิธีแก้ไขปัญหานั้น เกษตรกรที่ไม่มีตำแหน่งทางสังคมใด ๆ เลย คิดว่าตนเองไม่ได้มีอำนาจสิทธิ์ขาดที่ชัดเจน ถึงแม้ว่าจะได้ร่วมประชุมหรือเป็นตัวแทนกลุ่มเพื่อพูดคุยถึงปัญหาที่เกิดขึ้น การตัดสินใจเลือกวิธีเพื่อแก้ไขปัญหา การเสนอวิธีแก้ไข ปัญหา การให้คำปรึกษา และให้ข้อเสนอแนะ การแสดงความคิดเห็นในการแก้ไขปัญหาก็ตามแต่ จะถือว่าข้อสรุปที่ได้จากสมาชิกและผู้นำ เป็นข้อยุติที่สามารถยอมรับได้ โดยให้ความสำคัญกับผู้นำเป็นหลัก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของฝ่ายแผนงานและติดตามประเมินผล สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคเหนือ (2543 : 31) ว่าผู้ที่ผู้นำ หรืออยู่ในภาวะผู้นำ มีความสำคัญต่อทุกองค์การ เป็นผู้กำหนดวัตถุประสงค์ขององค์การ ให้ความสำคัญริเริ่มในการปฏิบัติงานตามวัตถุประสงค์ และมีความรับผิดชอบต่อความสำเร็จและรักษาระดับความพอใจของสมาชิกในองค์การ ส่วน อรุณ(2540 : 183) ได้ให้คำจำกัดความคำว่า ผู้นำ หมายถึง บุคคลที่ถูกแต่งตั้งขึ้น หรือให้คำยกย่องว่าเป็นหัวหน้า ผู้ตัดสินใจ เพราะมีความสามารถในการปกครอง บังคับบัญชา และจะพาผู้ใต้บังคับบัญชาหรือหมู่ชนไปในทางดีหรือชั่วได้

3. ประเด็นการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จากการดำเนินงานของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล พบว่าชนิดของบริการที่เกษตรกรได้รับได้แก่ ความรู้ ข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตร และปัจจัยการผลิตต่าง ๆ เช่น ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ยาปราบศัตรูพืช เป็นต้น ในส่วนของปัจจัยต่างๆที่สัมพันธ์กับการร่วมรับผลประโยชน์จากการดำเนินงานของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ได้แก่ มูลเหตุจูงใจต่อการเข้าร่วมรับผลประโยชน์ของเกษตรกร พบว่าสาเหตุของความต้องการแหล่งน้ำเพื่อใช้ในการเกษตร เป็นมูลเหตุจูงใจต่อการได้รับความรู้ ข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตร และปัจจัยการผลิตต่าง ๆ เช่น ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ยาปราบศัตรูพืช เนื่องจากการที่เกษตรกรในพื้นที่นั้น ๆ อาจประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อใช้ในการเกษตรกรรม เป็นเหตุ

ให้เกษตรกรเข้ามาร่วมเรียนรู้ในกิจกรรมของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร เพื่อนำความรู้ ข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตร และปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ที่ได้ไปปรับใช้ในพื้นที่ของตนเอง รวมถึงการหาทางหลีกเลี่ยงการปลูกพืชที่ใช้น้ำมาก ในแหล่งที่มีน้ำจำกัด จึงส่งผลให้เกษตรกรได้เข้ามามีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการดำเนินงานของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล สอดคล้องกับการให้ความหมายการมีส่วนร่วมของ ภูมิธรรม (2527 : 34) ว่าหมายถึง การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตน ในการจัดการและควบคุมการใช้ การกระจายทรัพยากร และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจ และสังคม ตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรี ในฐานะสมาชิก และได้พัฒนาการรับรู้ และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปของการตัดสินใจในการกำหนดชะตาชีวิตของตนเองอย่างเป็นตัวของตัวเอง

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ปัจจัยที่กล่าวมาแล้วแต่ส่งผลให้เกษตรกรเห็นความสำคัญ ในส่วนของการที่จะนำความรู้ข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตร และปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ไปปรับใช้ในพื้นที่ของตนเอง ต่อการร่วมรับผลประโยชน์จากการดำเนินงานของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

4.ประเด็นการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ในส่วนของการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาในกลุ่มหลังทราบปัญหา การวางแผนและตัดสินใจแก้ปัญหาลงจากทราบข้อบกพร่องต่าง ๆ และการประเมินผลหลังเสร็จสิ้นกิจกรรมของศูนย์ถ่ายทอดฯ พบว่าเกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในระดับปานกลาง ในส่วนของปัจจัยต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานของศูนย์ฯ ได้แก่ ความเป็นประโยชน์ในกิจกรรมของศูนย์ถ่ายทอดฯ ที่เกษตรกรได้รับ พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่คิดว่าศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล มีประโยชน์ต่องานทางด้านเกษตร ดังนั้นเกษตรกรจึงให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาในกลุ่มหลังทราบปัญหา การวางแผนและตัดสินใจแก้ปัญหาลงจากทราบข้อบกพร่องต่าง ๆ และการประเมินผลหลังเสร็จสิ้นกิจกรรมของศูนย์ถ่ายทอดฯ ทั้งนี้เนื่องจากการได้เข้ามาเรียนรู้ โดยการได้รับข้อมูลจากการฝึกอบรมและการศึกษาดูงาน รวมถึงการได้ลงมือปฏิบัติ และสัมผัสในกิจกรรมการดำเนินงาน เกษตรกรสามารถทราบถึงสาเหตุของความผิดพลาดในการทำการผลิต และสามารถประเมินงานของตนเองได้ในระดับหนึ่ง จึงส่งผลให้เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลจากการดำเนินงานศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล มูลเหตุจูงใจที่ทำให้เกษตรกรเข้าร่วมในการติดตามและประเมินผล สาเหตุสำคัญ คือการต้องการแหล่งน้ำ เป็นผลที่ได้สืบเนื่องจากการที่เกษตรกรได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และร่วมรับผลประโยชน์ตั้งแต่ต้น ซึ่งเป็นสาเหตุของการเข้าร่วมในกิจกรรมเดียวกัน คือการต้องการแหล่งน้ำในการเกษตร ทำให้เกษตรกรให้ความสนใจในการที่จะ

วิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหาในกลุ่มหลังทราบปัญหา การวางแผนและตัดสินใจแก้ปัญหาลงจากทราบข้อบกพร่องต่าง ๆ และการประเมินผลหลังเสร็จสิ้นกิจกรรมของศูนย์ฯ เพื่อประโยชน์ทางการเกษตรของตน สอดคล้องกับเหตุผลของ กรมการพัฒนาชุมชน (2532 : 41) ในการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน คือการที่ประชาชนจะต้องทำตนเป็นผู้กระทำกิจกรรมสร้างสรรค์ในกระบวนการพัฒนา ซึ่งจะมีผล 2 ประการ คือ ประชาชนจะสามารถกระทำบทบาทที่สร้างสรรค์ได้ และผลของกิจกรรมนั้น ๆ จะต้องย้อนกลับมาสู่พวกเขาเอง

5. ประเด็นการมีส่วนร่วมในการขยายผลการดำเนินงานของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ในส่วนของการมีส่วนร่วมในการนำความรู้ที่ได้จากการถ่ายทอดไปปรับใช้ในพื้นที่ของตนเอง การพูดคุยแนะนำให้ความรู้ แก่เกษตรกรรายอื่น และการชักชวนให้เกษตรกรรายอื่น ๆ เข้าร่วมในกิจกรรมของศูนย์ถ่ายทอด ฯ พบว่าการมีส่วนร่วมในการขยายผลของเกษตรกรอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนปัจจัยต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมในการขยายผลพบว่า อายุของเกษตรกรมีผลต่อการชักชวนให้เกษตรกรรายอื่น ๆ เข้าร่วมในกิจกรรมของศูนย์ ฯ ทั้งนี้เนื่องจาก การสื่อความหมาย ในเชิงความรู้ต่าง ๆ แล้ว ผู้ที่มีประสบการณ์มากโดยผ่านการทำงานและประสบกับปัญหา และหาทางแก้ไข ย่อมสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ต่าง ๆ ได้ดีกว่าผู้ที่มีประสบการณ์น้อย ดังนั้นการที่เกษตรกรที่มีอายุและประสบการณ์การทำงานด้านการเกษตรน้อยจึงยังให้ความสำคัญต่อการชักชวนเกษตรกรรายอื่น ๆ ให้เข้าร่วมในกิจกรรมน้อยกว่าเกษตรกรที่มีอายุและประสบการณ์ที่มากกว่า จึงทำให้อายุของเกษตรกรที่แตกต่างกันส่งผลให้เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในการขยายผลจากการดำเนินงานศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล สอดคล้องกับงานวิจัยของ ตูลา (2525 : 74) ซึ่งได้ศึกษาเรื่องปัจจัยบางประการที่มีผลต่อการยอมรับการปลูกพืชสามครั้งต่อปีในเขตโครงการชลประทานเพชรบุรี พบว่า อายุของเกษตรกรมีผลต่อการยอมรับและนำไปใช้ในพื้นที่ ทั้งนี้เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ทำงานที่ผ่านกิจกรรมมากกว่า ทำให้สามารถบอกกล่าวถ่ายทอดหรือพูดคุยเกี่ยวกับประสบการณ์ที่ผ่านได้ดีกว่าผู้ที่มีอายุน้อยกว่า

ปัจจัยอีกหลายประการเช่น เพศของกลุ่มตัวอย่าง พบว่าเกษตรกรที่เป็นเพศหญิง ได้ให้ความสำคัญต่อการชักชวนเกษตรกรรายอื่น ๆ ให้เข้าร่วมในกิจกรรมของศูนย์ถ่ายทอดฯ มากกว่าเพศชาย รายได้ของเกษตรกรที่ได้จากการเกษตรในกลุ่มที่มีรายได้ไม่เพียงพอ ได้ให้ความสำคัญต่อการนำความรู้ที่ได้จากการถ่ายทอดไปปรับใช้ในพื้นที่ของตนเอง การพูดคุยแนะนำให้ความรู้แก่เกษตรกรรายอื่นมากกว่ากลุ่มที่มีรายได้เพียงพอต่อการครองชีพ ตำแหน่งทางสังคมของเกษตรกรพบว่าผู้ที่ไม่ได้มีตำแหน่งใด ๆ ในสังคมให้ความสำคัญต่อการนำความรู้ที่ได้จากการถ่ายทอดไปปรับใช้ในพื้นที่ของตนเอง การพูดคุยแนะนำให้ความรู้แก่เกษตรกรรายอื่นมากกว่าผู้ที่มีตำแหน่งทางสังคม ปีที่เข้าร่วมกิจกรรมพบว่าเกษตรกรที่เข้าร่วมกิจกรรมกับศูนย์ถ่ายทอดฯ ในปี 2543 มีส่วนร่วมในการ

พูดคุยแนะนำให้ความรู้ แก่เกษตรกรรายอื่นมากกว่าเกษตรกรที่เข้าร่วมในกิจกรรม ในปี 2542 ความเป็นประโยชน์ที่เกษตรกรได้รับพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับผลประโยชน์จากการดำเนินงานของศูนย์ถ่ายทอดฯ ส่งผลให้เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในการขยายผลด้วย ส่วนมูลเหตุจูงใจของเกษตรกรในการเข้าร่วมกิจกรรมพบว่ากรณีที่เพื่อนบ้านได้มาชักชวน ทำให้เกษตรกรได้เข้าร่วมการนำความรู้ที่ได้จากการถ่ายทอดไปปรับใช้ในพื้นที่ของตนเอง กรณีที่เจ้าหน้าที่เกษตรกรได้มาชักชวน ทำให้เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมโดยการนำความรู้ที่ได้จากการถ่ายทอดไปปรับใช้ในพื้นที่ของตนเอง และ การพูดคุยแนะนำให้ความรู้ แก่เกษตรกรรายอื่น รวมถึงการชักชวนให้เกษตรกรรายอื่น ๆ ได้เข้าร่วมในกิจกรรมของทางศูนย์ถ่ายทอดฯ กรณีการต้องการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตไปสู่ระบบใหม่ส่งผลให้เกษตรกรมีส่วนร่วมโดยการนำความรู้ไปปรับใช้จนบรรลุเป้าหมาย รวมถึงการพูดคุยแนะนำและชักชวนให้เกษตรกรรายอื่น ๆ เข้าร่วมในกิจกรรมของศูนย์ถ่ายทอดฯ กรณีการต้องการแหล่งน้ำจึงทำให้เกษตรกรเข้าร่วมโดยการพูดคุยแนะนำให้ความรู้ แก่เกษตรกรรายอื่น กรณีมูลเหตุจูงใจอื่น ๆ เช่นการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ และการมีสิทธิพิเศษในชุมชนด้านต่าง ๆ ทำให้เกษตรกรได้มีส่วนร่วมในการประเมินประสิทธิภาพเมื่อนำความรู้ไปปรับใช้

ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ส่งผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมในการขยายผล ทั้งนี้ ตัวของเกษตรกรเองจะเป็นผู้ตัดสินใจในการเลือกที่จะให้ความสำคัญกับสิ่งไหนบนพื้นฐานหรือปัจจัยที่เข้ามาเกี่ยวข้องต่อการประกอบอาชีพเกษตรกร และผลประโยชน์ที่เกษตรกรจะได้รับต่อการแลกเปลี่ยนซึ่งการเข้ามามีส่วนร่วมในการขยายผลของศูนย์ถ่ายทอดฯ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Harrar และ Wortman (อ้างโดยสิริรัตน์, 2532 : 45) ว่าการที่เกษตรกรเปลี่ยนแปลงจากการเกษตรแบบดั้งเดิมไปสู่การเกษตรแบบใหม่ โดยยอมรับเทคโนโลยีทางการเกษตรนั้น 1) ต้องให้ผลตอบแทนสูงและมีกำไรเมื่อเปรียบเทียบกับวิธีการใช้ยู่เดิม 2) ต้องการแนะนำและสาธิตให้เข้าใจถึงวิธีปฏิบัติ และต้องเชื่อแน่ว่าเกษตรกรสามารถทำได้ 3) ปัจจัยการผลิตสมัยใหม่ต้องมีอยู่ตลอดเวลา และเกษตรกรสามารถหาซื้อได้ในราคาพอสมควร ระบบราคาและตลาดต้องมีประสิทธิภาพ ดังนั้นการที่เกษตรกรสามารถวางน้ำหนักของความสำเร็จเพื่อนำสิ่งที่ได้จากการเรียนรู้และยอมรับในสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่อยู่ในเป้าหมายการดำเนินงานของศูนย์ฯ โดยที่เกษตรกรสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของการผลิตโดยเน้นความต้องการของเกษตรกรอย่างแท้จริง และนำไปปรับใช้อย่างเหมาะสมในพื้นที่ของตน เพื่อบังเกิดผลการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน

6.ประเด็นปัญหาของเกษตรกรต่อการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ทั้งในส่วนของการร่วมดำเนินการ การเลือกวิธีเพื่อแก้ไขปัญหา การร่วมรับผลประโยชน์ การร่วมติดตามและประเมิน และการร่วมขยายผล ปัจจัยต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กันกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้แก่ สภาพพื้นที่ทำการเกษตร รายได้จากการเกษตร ตำแหน่งทาง

สังคม การได้รับข้อมูลข่าวสาร ปีที่เข้าร่วมกิจกรรม การได้รับการถ่ายทอดความรู้ มุทเหตุจูงใจใน
ทุกกรณี และระดับการศึกษา ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่ส่งผลให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในการ
ดำเนินงานของศูนย์ทดลอง ทั้งนี้ปัจจัยดังกล่าวมีข้อจำกัดที่แตกต่างกันออกไปดังที่กล่าวไว้แล้วข้างต้น
เกษตรกรในพื้นที่ที่แตกต่างกันก็จะประสบปัญหาที่ไม่เหมือนกัน แนวทางการแก้ไขก็ขึ้นอยู่กับความ
เหมาะสมและพึงพอใจในทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการรับผิดชอบ เพื่อประโยชน์ต่อการนำไป
ปฏิบัติอย่างแท้จริง จึงจะสามารถทำให้เกษตรกรยอมรับและเข้าร่วมในการดำเนินงานศูนย์ถ่ายทอด
เทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลอย่างจริงจังและมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยขอเสนอแนะ ความคิด ที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูล
มาอธิบายปัญหาความเหมาะสม เพื่อให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานของศูนย์ถ่าย
ทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล รวมทั้งหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบและเกษตรกรผู้ที่ได้
รับประโยชน์โดยตรง โดยแบ่งเป็น 2 ส่วนคือ 1. ข้อเสนอแนะโดยทั่วไป 2. ข้อเสนอแนะในการ
ทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ข้อเสนอแนะโดยทั่วไป

ด้านความพร้อมในการปฏิบัติงาน

ในส่วนของบุคลากรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในระดับพื้นที่ เช่น ผู้อำนวยการศูนย์ ฯ และ
วิทยากรเกษตร ยังขาดการเตรียมพร้อม ทั้งในส่วนของเนื้อหา วิธีการ และกระบวนการในการถ่าย
ทอดความรู้แก่เกษตรกร ซึ่งในสภาพจริงแล้วจะต้องมีรูปแบบ วิธีการที่เหมาะสมต่อสภาพพื้นที่นั้น
ๆ เช่นความรู้ในการวางแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม การประสานงาน กระบวนการเรียนการสอน
ของวิทยากรเกษตร เหล่านี้เป็นจุดอ่อนที่เห็นได้ชัดเจน

แนวทางแก้ไข กรมส่งเสริมการเกษตรซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบในส่วนของการ
จัดตั้งศูนย์ถ่ายทอดฯ ต้องมีการตรวจสอบความชัดเจน และทบทวนความเข้าใจของเจ้าหน้าที่ระดับ
พื้นที่ตลอดเวลา เพื่อสร้างความเข้าใจที่เป็นรูปแบบและแนวทางเดียวกัน เช่น การอบรมด้านต่าง ๆ
ได้แก่การทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม การวางแผนกระบวนการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ การประเมินผล
โครงการ (ความพึงพอใจของเกษตรกร) โดยในระยะแรกต้องทำบ่อยครั้ง จนกว่าเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบ
จะเข้าใจแนวทางและเป้าหมาย พร้อมทั้งรายงานให้ต้นสังกัดทราบทุกครั้ง

เครื่องมือ อุปกรณ์และอาคารสถานที่ ยังไม่พร้อมที่จะบริหารงานของศูนย์และ
บริการแก่เกษตรกรเท่าที่ควร เช่นอุปกรณ์ที่ใช้ในสำนักงาน ได้แก่โต๊ะ เก้าอี้ เครื่องเขียนต่าง ๆ

อุปกรณ์เพื่อตรวจสอบอย่างง่าย ๆ เช่น ตรวจสอบดิน น้ำ ปุ๋ย สารเคมีตกค้าง ส่วนด้านอาคารสถานที่ ซึ่งเป็นที่ทำการของ องค์การบริหารส่วนตำบลจัดตั้งเป็นศูนย์ถ่ายทอดฯ พบว่ามีความคับแคบ ไม่เป็นสัดส่วน ส่งผลต่อการปฏิบัติงานประจำของผู้อำนวยการศูนย์ถ่ายทอดฯ

แนวทางการแก้ไข กรมส่งเสริมการเกษตรควรจัดสรรงบประมาณให้ศูนย์ถ่ายทอดฯ เป็นค่าอุปกรณ์พื้นฐานในการปฏิบัติงานสำนักงาน เช่น โต๊ะ เก้าอี้ เครื่องพิมพ์ เครื่องเขียนต่าง ๆ ส่วนอุปกรณ์ชุดตรวจสอบ ควรมีการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมพัฒนาที่ดิน กรมปศุสัตว์ และกรมประมง เพื่อให้ความรู้และแนะนำอุปกรณ์เหล่านั้น แก่ผู้อำนวยการศูนย์ถ่ายทอดฯ หรือส่งผู้ชำนาญการ ไปให้บริการเป็นครั้งคราว ตามความต้องการของเกษตรกร

การให้คำปรึกษาหารือ แก่เกษตรกร เท่าที่ผ่านมาศูนย์ถ่ายทอดฯ เองก็ยังไม่มีความสามารถในการเข้าเยี่ยมเกษตรกร กิจกรรมส่วนใหญ่ที่ผ่านมาจะเป็นการฝึกอบรมและศึกษาดูงานตาม ทฤษฎีแล้ว และเป็นการกระตุ้นให้เกษตรกรเกิดความสนใจ และนำไปทดลองปฏิบัติ หากได้ผลจึง ขยายงานให้มากขึ้น ผู้อำนวยการศูนย์ถ่ายทอดฯ เอง ก็มีข้อจำกัดในการปฏิบัติงาน เนื่องจากมีหน้าที่ ประจำที่สำนักงานเกษตรแล้ว ต้องมาประจำที่ศูนย์ถ่ายทอดฯ อีก 2 วัน/สัปดาห์ ทำให้เมื่อเกษตรกรมี ปัญหา เมื่อต้องการคำปรึกษา แต่ไม่สามารถพบเจ้าหน้าที่ได้ ทำให้เกษตรกรเกิดความเบื่อหน่าย

แนวทางแก้ไข หลังจากให้ความรู้แก่เกษตรกรเป้าหมายแล้ว ผู้อำนวยการศูนย์ฯ จะ ต้องจัดแผนในการเข้าเยี่ยมเกษตรกรเป้าหมาย โดยระบุว่าต้องมีการตรวจเยี่ยมทุกๆ ก็เดือน เพื่อให้เกษตรกรมีกำลังใจในการปฏิบัติงาน วิธีการอาจจะเข้าเยี่ยมเป็นกลุ่ม หรือเข้าเยี่ยมเกษตรกรตาม ไร่-นา เพื่อพบปะพูดคุย สอบถามถึงความก้าวหน้าและสอบถามปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อหาแนวทางแก้ไข ร่วมกัน ทำให้เกษตรกรเกิดการยอมรับ และเกิดทักษะการเรียนรู้ใหม่ ๆ

ด้านรูปแบบการเผยแพร่เทคโนโลยีการเกษตร

เนื่องจากรูปแบบที่ใช้ในการเผยแพร่ยังไม่เหมาะสม เกษตรกรเองยังไม่เกิดการ เรียนรู้ และสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงเท่าที่ควร ดังนั้นทั้งนี้กิจกรรมการเรียนรู้ของศูนย์ถ่ายทอดฯ ควรเน้นการอบรมและศึกษาดูงาน เพื่อกระตุ้นให้เกษตรกรเกิดการเรียนรู้และทดลองทำ โดยมีส่วน ประกอบอื่น ๆ ที่ทำให้เกษตรกรสามารถเกิดการเรียนรู้ได้ เช่น การใช้สื่อต่าง ๆ ในการถ่ายทอด ระยะเวลาที่เหมาะสมต่อช่วงที่เกษตรกรสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง เนื้อหาการถ่ายทอดต้องสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของเกษตรกร และความถี่ในการเผยแพร่ และหลักสูตรไม่ควรมีความหลากหลายของประเด็นมากเกินไป และควรให้เกษตรกรมีโอกาสนำความรู้ที่ได้รับไป ปฏิบัติจริงที่ละเรื่อง

ความเหมาะสมของเทคโนโลยีที่นำไปถ่ายทอด ตามนโยบายแล้วความรู้ที่จะถ่ายทอดต้องเกิดจากความต้องการของเกษตรกรเอง โดยศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ได้จัดตั้งศูนย์สาธิตการเกษตรในพื้นที่นั้นๆ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชน แต่ในความเป็นจริงแล้วเกษตรกรไม่มีความสามารถในการลงทุน และไม่มีแรงจูงใจทางด้านการตลาด แนวทางการแก้ไขทางกรมส่งเสริมการเกษตรหรือเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบ ต้องสนับสนุนแหล่งทุนในการผลิตให้กับเกษตรกร โดยมีดอกเบี้ยต่ำ และหาตลาดรองรับผลผลิตที่แน่นอน ทั้งนี้ควรกำกับดูแลอย่างใกล้ชิดให้เกิดความสะดวก และเป็นธรรมต่อเกษตรกรมากที่สุด

ด้านการเข้ามามีส่วนร่วมของเกษตรกรต่อการดำเนินงานศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

การเข้ามามีส่วนร่วมของเกษตรกร โดยมากแล้วยังเน้นหนักไปในส่วนของการรับปัจจัยการผลิตอยู่ ทั้งนี้พื้นฐานงานทางด้านการส่งเสริมการเกษตรเดิมเป็นลักษณะของการนำปัจจัยต่าง ๆ มาแจกจ่าย ทำให้เกษตรกรยังไม่เข้าใจในรูปแบบของการดำเนินงานศูนย์ถ่ายทอดฯ เท่าที่ควร ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงแนวคิดเดิมจากที่ต้องเป็นผู้ปฏิบัติตามนโยบายเพียงอย่างเดียว เป็นการคิดค้นปัญหาและความต้องการหาทางแก้ไข โดยมีศูนย์ถ่ายทอดฯ เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ และถ่ายทอดความรู้ตามที่เกษตรกรต้องการ รวมถึงต้องวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการนำไปปฏิบัติจริง เพื่อเกิดการเรียนรู้ของผู้เข้าร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ดังนั้นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมด ต้องชัดเจนในวัตถุประสงค์การดำเนินงาน และสามารถอธิบายให้เกษตรกรเข้าใจอย่างถ่องแท้ เมื่อเกษตรกรเข้าใจและสามารถดำเนินการตามแนวทางที่ระบุไว้ก็จะทำให้เกษตรกรเห็นถึงความสำคัญ และมีความเป็นเจ้าของ รวมถึงการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน โดยที่จะเข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างจริงจัง และไม่หวังในปัจจัยการผลิตแต่อย่างใด เพียงแต่ทุกฝ่ายต้องให้ความสำคัญ และเห็นว่าเป็นปัญหาที่ต้องรีบแก้ไข มิเช่นนั้น การพัฒนารูปแบบการเกษตรของประเทศไทยคงต้องย่ำอยู่กับที่แบบนี้ตลอดไป

นอกจากนี้เกษตรกรที่ยังยึดรูปแบบการผลิตแบบเดิม ไม่ยอมเปลี่ยนแปลง ดังนั้นการยอมรับในเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่จะสามารถช่วยลดต้นทุนการผลิต และสามารถเพิ่มผลผลิตได้ จึงเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบ ที่ต้องทำให้เกษตรกรกลุ่มนี้หันมาปรับเปลี่ยนพฤติกรรม โดยชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ที่จะได้รับอย่างเป็นรูปธรรม รวมถึงการเข้าไปให้คำแนะนำบ่อยครั้งเพื่อกระตุ้นให้เกิดการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตอย่างสมัครใจ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการประเมินผลการดำเนินงานของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ในระยะเวลาการดำเนินงานที่ผ่านมา ตลอดจนปัญหาอุปสรรคในการทำงานที่ส่งผลต่อการดำเนินงานของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล
2. ควรศึกษาการมีส่วนร่วมขององค์กรที่เกี่ยวข้อง ในการดำเนินงานของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ในเรื่องบทบาท หน้าที่รับผิดชอบ การเอื้อประโยชน์ ในด้านองค์ความรู้ และวิธีการถ่ายทอดสู่ชุมชน
3. ควรมีการประเมินผลการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลในเรื่องบทบาทและหน้าที่ ที่ส่งผลต่อการดำเนินงานของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล
4. ควรมีการศึกษารูปแบบ วิธีการที่ใช้ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่เหมาะสม โดยเน้นกระบวนการเข้ามามีส่วนร่วมของคนในชุมชน